

Geluk zit in een foto

Geluk zit in een foto doos

Als je familiealbums verdwijnen

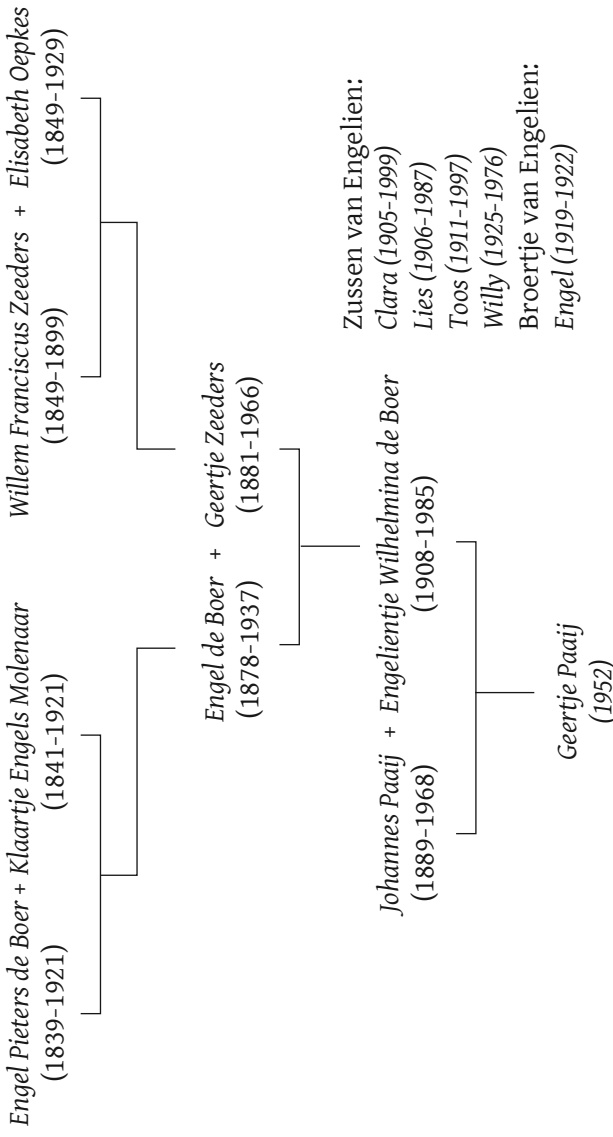
Geertje Paaij

Voor Elisabeth Oepkes † 1929
Haar dochter Geertje Zeeders † 1966
Haar kleindochter Engeliën de Boer † 1985

Copyright © 2019 Geertje Paaij
www.geertjepaij.nl
Omslagillustratie: Privébeziit
Omslag gerestaureerd door Emil de Jong, www.kijklens.nl
Foto auteur: Ron Bruining
Vormgeving: Bert Holtkamp
ISBN: 9789463868020
Uitgegeven via: De Nieuwe Bestseller
www.denieuwebestseller.nl
Print: Printforce, Culemborg

We zijn het verleden; niets in ons is nieuw
Krishnamurti

Stamboom

Inhoud

Voorwoord 9

DEEL 1

1984 - 1985

De cirkel van het leven 11

DEEL 2

1905 - 1969

Hoe het begon 63

DEEL 3

1987 - 2019

Uitgemoederd 169

Verantwoording 217

Dankwoord 219

Bronnen 223

Voorwoord

Mijn moeder stierf drie maanden voor de geboorte van mijn dochter Brigit. Ik was haar enig kind. Vanaf het prille begin van mijn zwangerschap betrok ik mijn moeder er zoveel mogelijk bij. Ik wist dat de tijd die wij samen hadden, beperkt was. Mijn moeders hersentumor kende geen genade. Haar familiegeschiedenis tekende ik voor een deel op tijdens gesprekken aan haar ziektebed.

Ooit zullen nakomelingen van mensen misschien navraag doen naar hun achtergrond, aangewakkerd door tv-programma's zoals 'Verborgen verleden' of 'DNA Onbekend'. Hun wortels zijn in vele gevallen verborgen in plakboeken met geboorte-, rouw- en huwelijkskaarten. Ook mijn moeder had zo'n plakboek.

Ik ontdekte dat ik uit een sterk geslacht stam. Vooral de vrouwen kregen te maken met vele tegenslagen. Hun verhaal stemt mij nederig en tegelijkertijd ontleen ik er kracht aan. Familie is als de takken aan een boom. We groeien allemaal in andere richtingen, maar onze wortels blijven hetzelfde.

DEEL 1

1984 - 1985

De cirkel van het leven

Ik sluit mijn ogen en houd het boekje dicht tegen mijn neusgaten aan. Het valt bijna uit elkaar. Twee bladzijden worden met pleisters bij elkaar gehouden. Pleisters voor de ziel: ook bijna honderd jaar later.

Ik ruik gras, hout en vanille. Ik snuif nogmaals: deze keer dieper. Ik waan me in een bos waar de regen nog hangt.

Als ik mijn ogen open, zie ik twee kleuters onder een paraplu. Het meisje draagt een tuiltje bloemen, het jongetje is gekleed in een rood fluwelen jasje. Ik ontdek nog meer bloemen, een liefdes-duif met een enveloppe en een prinsenpaar dat een voordracht houdt.

*Wees rein als de bloemen der lente
Want schoon zij het beeld uwer jeugd
Maar de kroon die een meisje moet sieren
Is eenvoud, zachtheid en deugd*

Het boekje is van mijn moeder. Het is haar poesiealbum. Even later houd ik een zakbijbeltje met goud op snede in mijn handen. Een sierlijk handschrift onthult de datum van mijn moeders geloofsbelijdenis.

Het zijn echo's uit de eerste twee decennia van de vorige eeuw. Zouden haar persoonlijke bezittingen ooit op straat bij het grofvuil belanden of op rommelmarkten?

Is het mijn voorland om wekenlang in huis te liggen tot een vliegenplaag mijn dood verraadt? Wat gaan mijn beide dochters dan doen als ze op zolder hun eerste schoentjes, kindertekeningen en babyfoto's vinden? We hebben al jaren geen contact, dus ik weet het niet.

Een

‘Ik vind het vreemd dat denken en doen bij mij door elkaar loopt,’ zegt mijn moeder. ‘Ik hoorde de telefoon, wist dat ik moest opstaan om op te nemen maar ik kon het niet.’

Ze zit rechtop in bed; haar ogen achter de brillenglazen als glinsterende kleinoden. ‘Wat zou ik mankeren?’

Onzichtbare vingers knijpen mijn keel dicht en doen mij naar lucht happen. Mijn moeder ligt al twee weken in het ziekenhuis. Op een zondagmiddag rinkelde mijn telefoon. Mijn moeders buurvrouw vertelde mij dat ze twee dagen licht hadden zien branden bij mijn moeder en tegen de ramen hadden geklopt om te vragen of alles goed ging. Mijn moeder knikte alleen. De burens vonden het raar en gingen met hun reservesleutel de woning binnen. Mijn moeders mond stond scheef en praten lukte niet. Al snel stond de ambulance voor de deur. Ze dachten dat mijn moeder een beroerte had gehad.

Ik zuig wat lucht tussen mijn lippen en houd mijn stem bedaard.

‘Ik heb een leuke foto van ons samen meegenomen voor op je nachtkastje. Van afgelopen zomer toen we met vakantie op Terschelling waren. Vertel nog eens hoe het leven daar vroeger was.’

Ik streel over haar rimpelige hand waar de spieren als blauwe kabels bovenop liggen.

Mijn moeder blikt naar de foto. Zij en ik staan er breed lachend op, ons niet bewust van het naderend onheil dat haar een halfjaar later zou treffen.

‘In het kleinste huisje op West-Terschelling woonden vroeger de ouders van mijn vader. Er lag zand op de vloer en je moest altijd je schoenen op de deurmat zetten. Ze kregen amper bezoek, want mijn oma keek iedereen de deur uit. Ze kon uren voor zich uit staren en dan kreeg je er geen woord uit. Financieel hadden ze het iets beter dan de meeste zeelui, want mijn opa was kapitein bij Wijsmuller. Ik weet nog goed dat mijn vader op een dag vroeg in de ochtend een telegram kreeg. Daarin stond dat zijn vader was overleden. Twee dagen later volgde er weer een telegram. Deze keer dat ook zijn moeder was overleden. Dat baarde veel opzien in Terschelling.’

Voor mijn geestesoog drommen zeelieden samen met hun pet in de handen. Ze vormen een kring en overleggen hoeveel dragers er nodig zijn voor beide kisten. Het gestorven echtpaar is niet zwaar. De hoogbejaarde vrouw heeft een uitgeteerd lichaam; de imposante gestalte van haar man is gekrompen door ouderdom en slechte voeding. Hun drieënvijftigjarige dochter oogt vermoeid. Zij verzorgt haar ouders al jaren, maar moet tegelijkertijd zorgen voor inkomsten. Soms werkt ze bij een boer, een andere keer repareert ze visnetten. Ze is blij dat de vissersgemeenschap met de pet is rondgegaan voor de begrafenis. Nu kan ze tenminste de kisten betalen en ook de grafdelvers. Een grafsteen is te kostbaar.

‘Mijn vader ging alleen naar de begrafenis,’ zegt mijn moeder. ‘Hij was opgelucht dat het leven van zijn ouders teneinde was. Die mensen waren gewoon op. Maar hij keer-

de terug met bonje. Zijn zus verweet hem dat zij overal voor op was gedraaid.'

Ik kan mij haar verwijt voorstellen, al vind ik het niet reëel om van een vader van vijf kinderen te verwachten dat hij nog meer monden ging voeden. Zijn bejaarde schoonmoeder woonde ook al bij zijn gezin in. De eerste helft van de twintigste eeuw was in vele gezinnen sprake van grote armoede.

'Sparen is altijd mijn grote hobby geweest,' zegt mijn moeder een paar dagen later. 'Ik vond niets zo fijn als elke maandagavond mijn geldkist op tafel te zetten en dan het geld voor gas, water en elektra te verdelen over potjes. Ik spaarde het hele jaar door voor mijn verjaardag en Sint Nicolaas-cadeautjes, maar zette ook geld opzij voor de kapper.'

Op mijn netvlies verschijnen opgerolde bankbiljetten met schuin daartussen gestoken briefjes waarop mijn moeder met hanenpoten had geschreven waarvoor het geld was bedoeld.

'Dokter Don kwam vanmiddag ook langs,' zegt ze onverwachts. 'Ik heb een gezwelletje in mijn hoofd en hij vindt opereren te riskant. Met medicijnen ga ik misschien nog een paar jaartjes mee. Ik moet eerst naar een verpleeghuis.'

Een uur later zit ik tegenover de neuroloog.

'Uw moeder heeft een hersentumor die op een lastige plek zit. Mijn collega's in Amsterdam wezen een operatie op uw moeders leeftijd meteen van de hand.'

De knokkels van mijn handen worden wit als ik me vastklem aan de stoelleuning en voorover buig. ‘Weet u het zeker?’

De man in de witte jas kijkt me onbewogen aan. ‘Hierover bestaat geen enkele twijfel. Wij zeggen altijd meteen waar het op staat. Mensen hoop geven is hypocriet.’

Mijn ogen zwemmen in opkomende tranen.

‘Wilt u een tissue?’ De witte jas reikt naar een doos. De standaarduitrusting bij het voeren van slechtnieuws gesprekken. Een spoor van mascaravlekken waaiert uit over het vlekkeloze wit van het papieren niemendalletje. ‘Als bijwerking zal uw moeder een enigszins pafferig gezicht krijgen. Daarnaast brengt het een opgewekte stemming teweeg.’

Als een regen van confetti tuimelen de vragen door mijn hoofd. ‘Hoe lang heeft mijn moeder nog?’

‘Na een aantal maanden zal uw moeder versuft raken en in een coma terechtkomen. Zij zal geen pijn lijden.’

Mijn moeder is vijfenzeventig jaar en ik heb het besef dat ik haar ooit zal moeten missen altijd weggedrukt. Nu dat moment werkelijkheid wordt, schreeuwt alles in mij om ontkenning. Ik ben eenendertig jaar en wil nog lang geen wees worden!

Nog een handdruk en weg is de witte jas.

Twee

‘Ik zie er vanaf,’ zeg ik. De secretaresse van de gynaecoloog bij wie ik onder behandeling ben, reageert niet meteen. Ik houd de telefoon wat dichterbij mijn mond. ‘Hallo?’

‘Ik pakte het afsprakenboek er even bij,’ zegt ze. ‘Wilt u geen nieuwe datum?’

‘Voorlopig heb ik andere dingen aan mijn hoofd dan vruchtbaarheidsonderzoeken. Mijn moeders levensverwachting is nog maar enkele maanden en ik wil zoveel mogelijk tijd bij haar doorbrengen.’

Als ik neerleg, is de afspraak geannuleerd. Mijn collega Nel kijkt me over haar bril fronsend aan. ‘Gaat het goed met je?’

Ik werk bij de Reclasseringsraad in Alkmaar die ondersteuning biedt aan mensen die met justitie in aanraking komen. Dat varieert van te veel alcohol op achter het stuur tot en met moord. Ik doe onder meer de vroeghulp: het inschakelen van advocaten en maatschappelijk werkers als iemand in de politiecel belandt.

‘Werken geeft afleiding. Ik zal af en toe vrij moeten nemen. Post ophalen in mijn moeders huis, gesprekken met specialisten en natuurlijk bij mijn moeder langsgaan in het ziekenhuis.’

Mijn man Koen is dol op mijn moeder. Hij noemt haar altijd bij haar voornaam Engeliën. Ook Koen is aangeslagen, al is hij een man van weinig woorden. Ons verlangen naar

een kind temperen we eensgezind. We zijn al ruim een jaar bezig, maar opeens lijkt het onbeduidend.

Als ik mijn moeder weer bezoek, ligt ze te soezen in bed. 'Je hebt het maar druk met mij,' zegt ze. Ik strijk door haar haren en schud haar kussen op. 'Ik doe het graag. Je verzorgde papa ook altijd en nu kan ik iets terugdoen.'

Mijn vader blies zestien jaar eerder zijn laatste adem uit. 'Niet Gerie,' had hij nog weten uit te brengen. Hij wilde mij een trauma besparen door mij te weren bij zijn sterfbed. Prostaatkanker deed hem de das om.

Hij was de eerste dode die ik als vijftienjarige opgebaard zag. De dood vond ik griezelig, maar bij mijn vaders kist was ik niet weg te slaan. Hij was altijd mijn held. De gangmaker op feestjes, de verhalenverteller, de optimist, de feestvierder met een mondharmonica, de zeeman die in de haven van West-Terschelling tijdens onze vakanties sterke verhalen uitwisselde met zeelieden. Op het moment dat zijn kist neerdaalde in de aarde, wilde ik mij erachteraan werpen. De gedachte dat mijn vader me voorgoed was afgenomen, maakte me rebels. Ik snikte het uit. 'Flink zijn nu,' fluisterde mijn moeder en ze kneep zachtjes in mijn hand.

Ik heb een van haar fotoalbums meegenomen. Het bevat foto's uit vervlogen tijden. Nu wil ik de verhalen vastleggen, nu mijn moeder er nog is.

Ik begin bij de huwelijksfoto van mijn ouders. Mijn moeder gekleed in een hip, geruit pakje en een zwarte hoed met voile. Als bruidsboeket witte anjers. Mijn vader strak in het pak en een witte anjer in het knoopsgat.

Huwelijksfoto Jan Paaij en Engeliën de Boer 18 december 1947

‘We mochten niet in de kerk trouwen,’ zegt mijn moeder. ‘Ik ben Nederlands-Hervormd en je vader was katholiek. Dat was een schande: twee geloven op een kussen.’

Ik herinner me dat mijn vader niet zo’n trouwe kerkganger was. Als vierjarig jongetje groeide hij op in een rooms-katholiek gesticht voor arme verwaarloosde jongetjes. Hij vertelde vaak over hardvochtige broeders die de zweep over zijn rug haalden als hij niet luisterde.

‘We spraken af dat we ieder naar onze eigen kerk zouden blijven gaan. We trokken ons niets aan van de dominee en de pastoor. Later keerde je vader de katholieke kerk de rug toe. Hij had schoon genoeg van de beeldenverering.’

Mijn ouders scheidden negentien jaar in leeftijd. Mijn oma, acht jaar ouder dan mijn vader, zat er niet mee. De weerstand kwam met name van de kinderen uit mijn vaders eerste huwelijk.

‘Je halfbroers en -zussen zagen het vooral als een ver-
raad aan hun moeder, die vier jaar eerder overleed. Je va-
der zat toen in Duitsland waar hij dwangarbeid verrichtte.’

Ik herinner mij het bidprentje en de levensgrote por-
tretfoto van mijn vaders eerste vrouw die in de woonka-
mer hing. Een ernstig kijkende vrouw met gitzwart haar.
Als kind fantaseerde ik menigmaal over deze mysterieuze
vrouw. Mijn favoriete fantasie was dat zij de overleden
moeder van mijn vader was en een fortuin had achterge-
laten.

Toen ik twaalf jaar was, vertelden mijn ouders mij wie
zij was en dat mijn ‘ooms en tantes’ mijn halfbroers- en
zussen waren.

Ik diep een andere foto op waarop mijn moeder een nette
winterjas met een bontkraagje draagt en omringd wordt
door andere mensen naast een orgeltje.

‘Ik was lid van de jongerenvereniging van de kerk. Iedere
woensdagavond gingen wij zingen bij de huizen van zieke
mensen. Soms kregen we een zakcentje. Dat was erg wel-
kom, want het was armoe troef.’

Mijn moeder en haar vier zussen hadden één paar nette
schoenen voor de zondag. Soms maakten ze ruzie over
kleding, want het gebeurde dat een zus een jurk “leende”
omdat de hare te klein was geworden.

‘Met kerst gingen wij altijd ’s morgens vroeg op pad. Ik
wilde dat zelf graag, want er was geen geld om kerst te
vieren. Er was alleen kerstfeest op de zondagsschool van
de kerk. Soms kwam er een stroper aan de deur leuren met
een geschoten eend. Die droop dan af, behalve die ene keer.

Toen kon mijn vader hem betalen. Wat hebben we gesmuld! Ik had nog nooit zo iets bijzonders geproefd.’

Op mijn moeders gezicht verschijnt een glimlach die haar trekken verzacht. Ze was veertien jaar toen ze voor het eerst een nieuwe jas kreeg: eentje met wijde mouwen. Ze was er dolblij mee, haar vader stukken minder. Hij foeterde op zijn vrouw dat ze te makkelijk met geld omging. ‘Hij was een harde werker die ’s nachts trawlers in de haven van IJmuiden moest lossen.’

Als pasgetrouwde man zei mijn opa Terschelling in 1905 vaarwel en streek met zijn zwangere bruid in IJmuiden neer. Met een nieuwe vissershaven en de komst van een spoorwegstation voor het vervoeren van verse vis naar Amsterdam en Duitsland trok IJmuiden veel zeelui aan.

‘Je opa droeg zijn loon trouw af aan je oma, maar zij kon niet zo goed met geld omgaan,’ zegt mijn moeder. ‘Hij had een kralen beursje waarin hij spaargeld bewaarde. Meer dan wat dubbeltjes zaten er niet in. Mijn moeder haalde er soms iets uit. Natuurlijk leidde dat tot heibel. Toch hadden ze geen slecht huwelijk.’

Ze tikt op een foto. Ik zie een magere man met een pet op en een borstelige snor. Hij staat voor de spoorlijn met op de achtergrond een rij huizen.

In totaal kregen mijn grootouders vijf kinderen. Mijn moeder was de middelste dochter. De enige zoon was geen lang leven beschoren, hij overleed voor zijn derde verjaardag aan difterie.

Mijn oma bewaarde jarenlang een stuk van een chocoladereep waarin de afdrukken van zijn tandjes stonden. Zij